

Таким образом, эти тайные, красивые звуки превратились в слово, слово- в язык, язык - в речь. Можно предположить, что душа звука-это мысль, то тело мысли-это буква. Ибо, когда звук наполнен смыслом, значением, он превращается в слово, слово-в язык, язык - речь. “Слово – кладезь мыслей”.

И так, культуре кочевого народа характерны поэтичность, образность, традиционность и наследственность. Педагогика, которая служит жизни отдаёт приоритеты развитию воспитания, умственных способностей, скорости мышления и приводит к пониманию образованности.

Список использованной литературы:

1. Б.А.Мураталиев, З.Ж.Мамбетова, Р.К.Султангазиева. Моя земля-Кыргызстан; Традиционные знания кыргызского народа. Энциклопедия Бишкек -2014
2. К.Тыныстанов. Грамматика кыргызского языка. Язык народа.
3. Ы.М. Мукасов. Философская мысль в контексте развития кыргызской культуры. Бишкек-2010
4. Т.Н. Омурбеков, А.Э. Джоробекова. История кыргызов и Кыргызстана. Бишкек-1998

Рецензент: д.п.н., проф. Сияев Т.М.

УДК 372.881

Мамбетова Р. Р.

И.Арабаев атындагы КМУнун Мамлекеттик тил жана маданияты институтунун ага окутуучусу

ОРУС ТИЛДҮҮ МЕКТЕПТЕРДЕ ТЕКСТ МЕНЕН ИШТӨӨНҮН ЫКМАЛАРЫ

Бул илимий макала орус мектептериндеги окуучуларга билим берүүдө текст менен иштөөнүн ролу, алардын кебин өстүрүү, таза, так, туура сүйлөө компетенттүүлүктөрүн арттыруу жолдорун аныктоо менен кыргыз элинин тарыхын, маданиятын, үрп-адаттарын, каада-салттарын текст аркылуу үйрөтүү маселеси тууралуу сөз болот.

Өзөктүү сөздөр: *текст, орус мектептери, метод, окуу, жазуу, сүйлөө, которуу, түшүнүү, көнүгүү, тамга, тыбыш, графика, ж.б.*

Мамбетова Р. Р.

Старший преподаватель Института государственного языка и культуры КГУ им. И.Арабаева

МЕТОДЫ РАБОТЫ С ТЕКСТОМ В ШКОЛАХ С РУССКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

В данной статье идет речь о учащихся, которые учатся в школе с русским языком обучения, о роли работы с текстом и развития их речи. Определение путей освоения компетенций правильной и грамотной речи. Идет отдельная речь о истории и культуре кыргызского народа, которые через обучение текстом знакомятся бытом и традициями.

Ключевые слова: *текст, школы с русским языком обучения, метод, чтение, письмо, говорение, перевод, понимание, упражнение, буква, звуква, графика и т.д.*

R. R. Mambetova

Senior Lecturer of the Institute of State Language and Culture of KSU. I. Arabaeva

METHODS OF WORKING WITH TEXT IN RUSSIAN SCHOOLS WITH AS THE LANGUAGE OF TEACHING

In this article we will talk about the pupils who study at school with the Russian language of instruction, the role of working with the text and the development of their speech. Determination of ways of mastering the competence of correct and competent speech. There is a separate speech about the history and culture of Kyrgyz people, who through their text education acquaint themselves with life and traditions.

Keywords: *text, schools with the Russian language of instruction, method, reading, writing, speaking, translating, understanding, exercise, letter, sound, graphics, etc.*

“Кыргыз Республикасында 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы” иштелип чыгып, кыргыз тилин мамлекеттик тил катары окутуу-үйрөтүү жумуштарына да жаңы талаптарды белгиледи.

Орус мектептеринде кыргыз тилин мамлекеттик тил катары милдетүү түрдө окутуу менен бирге орус мектепте окуган окуучуларга кыргыз тилин үйрөтүүдө ишти эмнеден баштайбыз? Окуучуну эң алды эмнеге үйрөтөбүз? Кепкеби же тилгеби? Мындай суроо орус мектептеринде сабак берген ар бир мугалимди түйшөлткөн суроо болуп эсептелет. Орус мектептин окуучулары үчүн кыргыз тили чет тилдериндей кыйынчылыктар жаратпайт, анткени кыргыз алфавити орус графикасынын негизинде түзүлгөндүктөн, аларга кыргыз тилин үйрөтүүгө жетишүү мугалимдин жеке чыгармачылыгын, билимин талап кылат.

“Фонетикалык материалдар кыргыздын өзгөчө тыбыштарына тил жатыктырып, сүйлөмдө кыргызча интонацияга көнүктүрүүгө кызмат кылса, лексикалык материалдар заттардын кыргызча аттарын, кыймыл-аракетин жана алардын ар кандай абалын айтып үйрөтүүгө, кырдаалдык даяр фразаларды өздөштүрүп, аны кебинде таяныч кылып сүйлөп көндүрүүгө багытталат: ал эми кыргыздын өзгөчө тамгаларын үйрөнүү (ө, ү, ң) тилдин графикалык жагын өздөштүрүүгө багытталат” (Рысбаев С.К., 1.) деген окумуштуунун оюна кошулбай коюуга мүмкүн эмес. Чынында, кыргыз тилин окутуу үйрөтүүдө тилдик каражаттарды колдонбой, пикир алышуу мүмкүн эмес.

Орус мектептериндеги окуучуларга билим берүүдө окуучуларга тилдик гана билим бербестен, алардын кебин өстүрүү, таза, так, туура сүйлөө жөндөмдүүлүктөрүн арттыруу жолдорун аныктоо менен кыргыз элинин тарыхын, маданиятын, үрп-адаттарын, каада-салттарын тил аркылуу үйрөтүү маселеси камтыган улуттук маданият таануучулук принцибинин да ролу чоң.

Бул принципти ишке ашыруу үчүн мугалим ырааттуу иш-аракеттерди жүргүзүшү зарыл.

Эгерде мугалим сабакты коммуникативдик багытта уюштура алса, окуучуну турмуштук түрдүү кырдаалдарда сүйлөшө билүүгө, маектеше алууга үйрөтө алса, анда сабактын натыйжалуулугу артмак.

Дал ушул максатта орус мектептеринде кыргыз тилин окутууда ар кандай кызыктыруучу суроо-жоопторду берүү, макал-лакаптар менен иштөө, орус тилиндеги макалдар менен кыргыз тилиндеги макалдарды салыштыруу, кыргыз элинин жашоосун чагылдырган сүрөттөргө коментарий берүү, сөздүктөр менен иштөөнү жолго коюу, кыргыз

элинин салт-санаалары менен тааныштыруу, орус элиндеги салт-санаалардын айырмасын билүү, белгилүү саясатчылар, белгилүү инсандар жөнүндөгү тексттер менен тааныштыруу сыяктуу иштерди жүргүзүү талапка ылайык болот. Эгерде мындай тапшырмалар жөнөкөйдөн татаалды көздөй ыктуу жүргүзүлсө, булар аркылуу улуттар жакындашат, улут аралык ынтымак бекемделет.

Бул сыяктуу иш-аракеттер орус класстарында окуп жатышкан кыргыз улутунун балдары үчүн да өзгөчө зарыл экендиги айтпаса да түшүнүктүү.

Жогоруда белгиленген иш-аракеттерди камсыз кылууда окуучулардын жаш курагын эске алуу менен ар түрдүү багыттагы тексттерди окутуу – тил үйрөтүүнүн алгылыктуу каражаты экендиги талашсыз. Ошондуктан, мугалим алдын ала текст менен иштөөнү пландоону, уюштурууну жана иш жүргүзүүнү чечип алуусу зарыл.

Окуучулардын кебин өстүрүү ишинде текст менен иштөөнүн ролу зор экендигине орус элинин атактуу педагог-илимпоздору Ф.И.Буслаев, К.Д.Ушинский зор маани берип келишкен. Окуучулар менен иш алып барууда ар кандай кырдаал жаралышы мүмкүн. Мисалга алсак, кээ бир окуучу текстти жакшы окуп бергени менен, текстти кайра көчүрүп жазууда чоркоктук кылат. Кээ бири жазуу ишин жакшы билет. Демек, оозеки жакшы сүйлөгөн, текстти мыкты окуган окуучунун жазуу ишине да контролдук жүргүзүп туруу керек. Окуучуга карата мугалимдин мындай мамилеси текши сабаттуулукка жеткирүүнүн бирден-бир жолу.

Белгилүү педагог С.Рысбаев текст менен иштөөнүн жолдорун төмөнкүдөй бөлүштүргөн:

- “- текстти муундап окуу;
- текстти шар окуу;
- текстти түшүнүп окуу;
- текстти тез окуу;
- текстти көркөм окуу;
- текстти образдуу окуу;
- текстти чынжыр менен окуу;
- текстти тил жатыктырып окуу;
- текстти мелдешип окуу;
- текстти ролдорго бөлүштүрүп окуу;
- текстти ар кандай жеринен үзүп окуу;
- текстти салыштырып окуу;
- текстти кайталап окуу;
- текстти жаттап окуу;
- текстти өзүн-өзү текшерип окуусу;
- текстти которуу үчүн окуу;
- тексттин тилин талдап окуу”-деп берет (Рысбаев С.К., 2.).

Мындай бөлүштүрүү практик мугалимдер үчүн өтө алгылыктуу, анткени орус мектептериндеги окуучуларга текст жөнүндө маалымат берүү кенже класстан тартып жүргүзүлөт.

Кенже курактагы окуучулар адегенде муундап окуса, андан кийин шар окууга көнүгүшөт. Шар окууга жетишкен окуучулар менен тандалып алынган тексттерди жогоруда белгиленгендей, ар түрдүү кырдаалда окутуу жакшы натыйжа берет.

Кенже курактагы окуучуларга текстти тез окууга, жарыштырып окутууга, мүнөтүнө канча сөз окуй алуусуна, тил жатыктырып окуусуна көңүл бурулса, ошол эле учурда окуган тексттеги сөздөрдү, сүйлөмдөрдү кайра жаздыруу, жазуу ишине көңүл буруу – орус мектептеринде кыргыз тилин үйрөтүүнүн эң мыкты формасы катары каралууга тийиш. Мисалга алсак, “Улуттук кийимдер” деген текстти алалы:

“Байыркы замандардан бери эле ар бир улуттун өзгөчөлүгүн билдирген улуттук кийим-кечелер болуп келген. Мындай көрүнүш кыргыз элине да тиешелүү. Кыргыз элинин улуттук кийимдери аркылуу жаш өзгөчөлүктөрү, куракты да аныктоого болот. Маселен, жаш кыздардын баш кийими – топу. Ал секелек кыздардын кыймыл-аракетине, жаш өзгөчөлүгүнө ылайыкташкан. Ал эми шөкүлө - турмушка даяр болгон, бойго жеткен кыздардын баш кийими.

Кийим – адамдын тышкы денесин коргоочу буюмдардын жалпы аты. Кийим жүн, тери жана кездемелерден жасалат. Кийимдин жаңы түрлөрү байыркы кийимдерди сүрүп чыгарбастан, аларды толуктап турат” (Чокошева Б.С., Акунова А.Р., 3.).

Текстке карата окуучуларга төмөнкүдөй тапшырмаларды аткарууга болот.

I. Текст боюнча суроолорду түзүү.

- 1) Кийим деген эмне?
- 2) Топуну кимдер кийген?
- 3) Шөкүлөнү кандай түшүнөсүңөр?
- 4) Кийим эмнеден жасалат?

II. Текст боюнча сүйлөмдөрдү толуктагыла.

Кыргыз элинин улуттук кийимдери аркылуу ...

Топу – жаш кыздардын ...

Кийим – адамдын тышкы денесин ...

III. Тексттен эмнени түшүндүрөңөр?

IV. Тексттен кайсы сөздөрдү түшүнбөй калдыңар?

V. Тексттеги айрым сөздөрдү орус тилине которгула.

Окуучулар сабакта бул сыяктуу тексттер менен көбүрөөк окуп машыкса, тилдери жатыгат жана жазуу ишин аткаруу жеңилерээк болот.

Текст менен иштөөдө айрым сүйлөмдөрдү да колдонуп, алар аркылуу текст түздүрүү иши да маанилүү.

Дагы бир кийим жөнүндөгү текстке көңүл буралы.

“Кийимдердин улуттук, күнүмдүк, спорттук ж.б. көптөгөн түрлөрү бар. Көйнөк, юбка, костюм, шым сыяктуу кийимдер күнүгө кийилет. Кечелерге, тойлорго адамдар майрамдык кийимдерин кийип барышат. Азыркы убакта жаштар көбүнчө спорттук кийимдерге ыкташат. Жаштар жинсы шымдарды кийгенди өтө жактырышат. Жинсы шымдар Америка Кошмо Штаттарында пайда болгон. 19-кылымдын ортосунда Сан-Франциско шаарында Леви Страуза деген тигүүчү жашаган. Ал өтө бышык кездемелерден малчылар үчүн шымдарды тиккен. Ал шымдар “жинсы” деп аталган. Бүгүнкү күндө жинсы шымдарын дүйнөдөгү бардык элдер улутуна, жашына, аял-эркегине карабай жактырып кийишет” (Б., 2006, 4.).

Тапшырма: Кийим жөнүндөгү эки түрдүү текст окулду, текст менен тааныштыңар.

- 1) Тексттен эмнени түшүндүрөңөр?
- 2) Кийимдин дагы кандай түрлөрү бар?
- 3) Сага кандай кийим жагат?

4) Мода деген эмне?

5) Жинсы шымынын келип чыгуу тарыхын түшүндүрбү?-деген суроолорду берсе, текст боюнча окуучулар толук маалымат ала алышат.

Демек, текст менен иштөөдө мугалим көп натыйжага жетишет. Окуучулар кыргыз тилин гана үйрөнбөстөн, текст аркылуу элдин, улуттук салт-санаасын, каада-салтын, маданияты менен тарыхын, белгилүү адамдардын өмүрү менен эмгегин баалаганга үйрөнүшөт. Класс жогорулаган сайын тематикалары да байыйт, ошондой эле берилген көнүгүүлөрдүн системасы да ар түрдүү мазмунда жана ар кыл структурада болуп жүрүп отурса, окуучунун кыргызча кебин калыптандыруучу, тагыраак айтканда, угуп кабыл алууга жана аны туура айтып үйрөнүүгө, ой жүгүртүп өз алдынча кыргызча сүйлөшө билүүгө көнүктүрүүчү кызматты аткарат.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз тилинин практикалык курсу. 2-бөлүм. Чокошева Б.С., Акунова А.Р. Б., 2010, 11-б.
2. Рысбаев С.К. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун теориялык жана практикалык маселелери, Б., 2014, 11-б.
3. Рысбаев С.К. Кыргыз тили, адабияты мугалимдерине жүз кеңеш. Б., 2014.4-китеп, 34-б.
4. Тил башат. Көнүгүүлөр китеби. Б., 2006. 69-б.

Рецензент: фил.и.д., проф. Маразыков Т.С.

УДК 811.11

Рысова Г. Т.

И. Арабаев атындагы КМУ “Филологиялык билим берүүнүн практикалык курсу”
кафедрасынын окутуучусу

НЕМИС ТИЛИНДЕГИ ЖАНДООЧТОРДУН КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕ КОЛДОНУЛУШУ

Бул макалада жандоочтордун маанисине токтолуу. Немис тилинде төрт жөндөмдө кеңири колдонуу. Кыргыз тилинде бул мамилелер жөндөмө мүчөлөрдүн жардамы аркылуу берилет. Бардык жандоочтор немис тилинде төрт группага бөлүнөт.

Түйүндүү сөздөр: жандооч, жөндөмө, зат атооч, ат атооч, сүйлөм, мүчө

Рысова Г. Т.

Преподаватель кафедры «Практического курса и филологического образования» КГУ им. И. Арабаева

УПОТРЕБЛЕНИЕ НЕМЕЦКИХ ПРЕДЛОГОВ В КЫРГЫЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Эта статья сосредоточена на значении предлогов. Употребление в немецком языке четыре падежа. Все предлоги в немецком языке делится на четыре группы.

Ключевые слова: предлог, падеж, существительное, местоимение, предложение, окончание

G.T. Rysova

Teacher of the department "Practical course and philological education" KSU them. I. Arabaeva